

спора») / И.В. Следзевский // ОНС. – 2007. – №4. – С. 93-104.

³⁴ Гринёв И.В. Роль национальной российской культуры в формировании международного имиджа страны: автореф. дис. ... канд. философ. наук / И.В. Гринёв. – М., 2009. – С. 15.

³⁵ Соловьев Э.Г. Международный имидж современной России: дефицит привлекательности или дефицит идей? / Э.Г. Соловьев, А.Н. Смирнов // Полис. – 2008. – №5. – С. 21-22.

³⁶ Соловьев Э.Г. Международный имидж современной России: дефицит привлекательности или дефицит идей? / Э.Г. Соловьев, А.Н. Смирнов // Полис. – 2008. – №5. – С. 17-18.

³⁷ Імідж України в світі: країна повій і підлого-мийок. За що не люблять нас, красивих і прекрасних... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://informburo.dn.ua/cgi-bin/iburo/start.cgi?info52=0623>

³⁸ Галумов Э.А. Имидж против имиджа / Э.А. Галумов. – М.: Известия, 2005. – С. 73.

³⁹ Рожков И.Я., Кисмерешкин В.Г. Бренды и имиджи / И.Я. Рожков, В.Г. Кисмерешкин. – М.: РИП – холдинг, 2006. – С. 114.

⁴⁰ Boulding K. The Image: Knowledge in Life and Society / K. Boulding. – Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1956. – P. 41.

УДК: 323.1(477.85)

© Микола Гуйтор
(м. Чернівці)

ЕТНОПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті досліджується вплив етнополітичного фактора на соціальну стабільність у Чернівецькій області. Зокрема, розглянуто політизацію етноконфесійних відносин, динаміку етнічного складу Чернівецької області, особливості ідентифікації населення регіону.

Ключові слова: соціальна стабільність, етнічна група, ідентичність, політична партія, політичний інститут, церква, політизація етнічності, політизація етноконфесійних відносин, динаміка етнічного складу.

Mykola Guytor. Ethnic and political risks of social stability in Chernivtsi region. This article research the impact of ethno-political factor on social stability in Chernivtsi region. In particular, the author analyzes politicization of ethno-confessional relations, the dynamics of the ethnic composition of the population in Chernivtsi region, especially the identification of the people in region.

Keywords: social stability, ethnic group, identity, political party, political institution, the church, the politicization of ethnicity, the politicization of ethnic and confessional relations, the dynamics of ethnic composition.

Николай Гуйтор. Этнополитические риски социальной стабильности в Черновицкой области. В статье исследуется влияние этнополитического фактора на социальную стабильность в Черновицкой области. Проанализировано политизацию этноконфессиональных отношений, динамику этнического состава Черновицкой области, специфику идентификации населения региона.

Ключевые слова: социальная стабильность, этническая группа, идентичность, политическая партия, политический институт, церковь, политизация этничности, политизация этноконфессиональных отношений, динамика этнического состава.

Постановка й актуальність дослідження. Останні події в українській політиці – анексія Російською Федерацією Автономної Республіки

Крим, підтримка нею проросійськи налаштованих груп на території Донецької та Луганської областей, змушують звертатися до активнішого пошуку системи безпеки для України. Одним із складових безпеки країни є соціальна стабільність регіонів, яка вибудовує систему внутрішньої безпеки. У подіях, які мають місце в АРК, Донецькій і Луганській областях виділялися етнічний, мовний, конфесійний та прикордонний чинники. Тому наразі актуалізуються дослідження поліетнічних, поліконфесійних, прикордонних регіонів України.

Мета статті полягає у дослідженні впливу етнополітичного фактора на соціальну стабільність в Чернівецькій області.

Аналіз досліджень проблеми. Проблематиці етнополітичних відносин у Чернівецькій області присвячена належна кількість праць. Круглашов А.М. досліджує сучасні теоретичні та практичні напрямки етнополітології, Ротар Н.Ю. вивчає проблеми методології та теорії міжетнічної толерантності. Особливості сучасних україно-румунських взаємин відображені у публікаціях Бурдяк В.І та Нечасової-Юрійчук Н.В., а історичні аспекти міжетнічних відносин висвітлюються Буркутом І.Г.

Колектив кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича підготував довідкове видання, яке водночас є і посібником у сфері міжетнічних відносин, «Довідник міжетнічної толерантності»¹. В ньому висвітлено методологію та теорію формування етнокультурної толерантності, розглянуто основні проблем формування міжетнічної толерантності, досліджено нормативно-правове регулювання функціонування етнічних громад та діяльності національно-культурних товариств. Також у праці висвітлено особливості формування міжетнічних стереотипів у Чернівецькій області, моделі міжетнічної комунікації, моніторинг діяльності органів влади щодо формування міжетнічних відносин і практичні рекомендації для місцевих орга-

нів влади та журналістів щодо міжетнічної толерантності в професійній діяльності. Водночас поза увагою дослідників залишилося дослідження впливу етнічних спільнот на соціальну стабільність регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чернівецька область є найменшою за територією з областей України – її площа становить 8,1 тис. кв. км. На півдні області проходить державний кордон з Молдовою і Румунією. Територія регіону поділяється на 11 адміністративних районів і має у своєму складі 11 міст, 8 селищ міського типу і 398 сільських населених пунктів². Адміністративним центром області є м. Чернівці. Загальна кількість наявного населення області станом на 2002 р. становила 922,8 тис. осіб³, у 2006 р. – 906,3 тис. осіб⁴, на перше січня 2014 р. – 908,5 тис. осіб⁵. Зростанню кількості населення в останні роки сприяло збільшення державної допомоги при народженні дитини.

Попри зміни у етнічній структурі населення, які ми розглянемо нижче, область продовжує залишатися поліетнічною (див. табл. 1).

Таблиця 1

Склад населення Чернівецької області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року

Національність	Чернівецька обл. (тис. осіб)	Чернівецька обл. у % до підсумку		Чернівецька обл. 2001 р. у % до 1989 р.
		2001 р.	1989 р.	
Українці	689056	75,0	70,8	103,4
Румуни	114555	12,5	10,7	114,2
Молдовани	67225	7,3	9,0	79,5
Росіяни	37881	4,1	6,7	60,1
Поляки	3367	0,4	0,5	71,6
Білоруси	1483	0,2	0,3	51,8
Євреї	1443	0,2	1,8	8,8

Джерело: Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Держ. ком. статистики України / О.Г. Осауленко (ред.), Л.М. Стельмах, Н.С. Власенко (відп. за вип.). – К., 2003. – С. 132, 149.

У області проживає 75 відсотків українців, на другому місці за чисельністю перебувають румуни – 12,5%. Порівнюючи дані 1989 р. та 2001 р., звернемо увагу на зміни у етнічній самоідентифікації населення, зокрема відбулося зростання на 1,8% питомої ваги етнічних румунів. Серед інших етнічних груп за чисельністю виділяються молдовани, росіяни, поляки, білоруси та євреї (див. табл. 1).

Представники етнічних груп компактно проживають в наступних АТО області:

- румуни – Глибоцький, Герцаївський, Сторожинецький райони та м. Чернівці;

- молдовани – Глибоцький та Новоселицький райони;

- росіяни – м. Чернівці, Глибоцький та Сокирянський райони;

- євреї – м. Чернівці;

- поляки – Глибоцький та Сторожинецький райони.

Визначаючи конфліктність, як одну з основних характеристик етнічності, зауважимо на можливостях політичного впливу етнічної групи на соціальну стабільність регіону.

Стабільність суспільства пропонуємо розуміти як його розвиток, що виключає боротьбу соціально-політичних суб'єктів, яка призводить до розхитування та руйнування основ суспільства. На думку В. Фетисова, правляча еліта часто імітує соціальну стабільність за допомогою різноманітних форм, які не насичені реальним змістом (вивіски, лозунги, декларації, проекти і т.п.). Водночас відбувається ототожнення досягнень в окремих сферах, які не мають стосунку до рівня та якості життя населення, із соціальною стабільністю, у суспільну свідомість вкладаються ілюзорні очікування і надії⁶. Українське суспільство неодноразово було свідком такої «стабільності», особливо напередодні виборчих кампаній. Справжня соціальна стабільність формується за мірою задоволення потреб людей, реалізації їх інтересів, цінностей та цілей через власну діяльність⁷. Водночас, на думку Фетисова, наявність порівняно високого рівня життя населення не гарантує соціальну стабільність суспільства. Остання передбачає самореалізацію не тільки в економічному, але і в політичному, культурному, етнічному аспектах. Відсутність цього породжує різноманітні конфлікти, які призводять до дестабілізації суспільства. Але відомо, що жодна економіка не може ефективно функціонувати в умовах соціальної напруженості. Так само як і соціальна напруженість складається із ступеня незадоволеності населення рівнем життя, стану екології, ефективності влади, впливу кримінальних структур на суспільно-політичне життя. Не можна зняти соціальну напруженість без вирішення економічних питань, від яких залежить і рівень безробіття, і якість життя⁸. Як зазначає Рекун Г.П., однією з передумов досягнення соціальної стабільності регіону є удосконалення державної та регіональної політики зі створення умов для розвитку соціального діалогу. Наймогутнішим чинником розвитку соціального діалогу є створення сприятливого економічного клімату, зокрема, шляхом послаблення податкового тиску і боротьби з корупцією, що призведе до оздоровлення економіки, її детинізації і поступового виходу з кризи⁹. Погодимось із твердженням, що безпека регіону як соціально-економічної системи складається із інституціональної, економічної та соціальної складових¹⁰. Забезпечення тільки однієї складової не гарантує стабільності регіону та країни. Водночас зауважимо, що економічне становище румунофонних районів Чернівецької області суттєво не різниться від україномовних. Економічний

достаток жителів сільської чи міської територіальної громади залежить від кількох чинників. Серед них виокремимо віддаленість від обласного центру, наявність дрібного бізнесу в межах територіальної громади та ступінь міграції за кордон. Відносно можливостей самореалізації представників етнічних груп у політичній сфері, то тут не існує жодних обмежень. Етнічні румуни та молдовани займають керівні посади в органах місцевого самоврядування та місцевих органах виконавчої влади як обласному так і на районних рівнях. Щодо культурної сфери, то тут теж немає обмежень з боку держави чи інших етносів.

Державна політика у напрямку попередження етнополітичних ризиків соціальної стабільності є важливим елементом у розвитку поліетнічної чи багатонаціональної країни. Котигоренко В. виокремлює наступні чинники, що несуть загрозу соціальної стабільності.

1. Політизація етнічності.
2. Сучасні особливості соціально-психологічного, емоційного стану представників національних (етнічних) груп населення.
3. Регіональні відмінності в етнополітичній самоідентифікації громадян.
4. Політизація етноконфесійних відносин.
5. Особливості динаміки етнічного складу населення.
6. Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів.
7. Недосконалість адміністративно-територіального устрою країни, системи поділу повноважень та формування бюджетних ресурсів центральної влади і місцевого самоврядування, а також порядку обрання депутатів місцевих рад.
8. Намагання деяких країн-сусідів реалізувати свої національно-державні інтереси на території України всупереч її власним національно-державним інтересам.
9. Політична безвідповідальність правлячого класу й безпринципна боротьба всередині цього класу за владу та власність на центральному й регіональному рівнях.
10. Недосконалість правових регуляторів етнонаціональних відносин.¹¹

Звернемося до розгляду основних проблем соціальної стабільності в області крізь призму етнополітичних ризиків. Наразі на теренах області можна спостерігати збільшення кількості вихідців із Азії, Африки та Кавказу, які не є традиційними для регіону. Відповідно, актуальною є робота з населенням з метою уникнення конфліктів між етнічними групами. Також, на думку А. Круглашова, важливого значення набуває завдання подолання дисгармонії, що складається у відносинах представників окремих етносів. Це стосується насамперед тенденцій загострення взаємин між румунською та молдовською громадами на Буковині, коли представники однієї заперечують сам факт існування та перспективи збереження ідентичності іншої групи¹².

Розглядаючи мовний склад населення області за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р.¹³, охарактеризуємо його наступним чином. 75,6% населення області вважали українську мову своєю рідною. Серед етнічних груп виділяється те, що 6,8% румунів, 3,2% молдован, 8,1% росіян визнали українську своєю рідною мовою. Набагато вищий відсотковий рівень визнання української мови рідною простежується серед поляків (47,8%), білорусів (19,0%), євреїв (23,8%). Водночас, слід зацентувати на тому, що згідно з переписом населення 2001 р. 52% румунів не володіли українською мовою¹⁴. Пояснити такі явища можна кількома припущеннями. По-перше, румунів можна вважати одними з найстійкіших щодо асиміляції етнічних груп України завдяки компактному розселенню на території кількох районів області. По-друге, Герцаївський, Глибоцький та Сторожинецький райони, де компактно проживають румуни, межують з Румунією, що дає змогу мешканцям переглядати телебачення та слухати радіо сусідньої країни румунською мовою. По-третє, на території області діє достатня кількість закладів освіти, де навчання проходить румунською мовою. По-четверте, держава фінансово та матеріально-технічно підтримує національно-культурні румунські товариства, які діють на території області. Водночас, зазначені чинники сприяють іншому, не надто позитивному процесу. Зауважені компактність проживання, прикордонна територія, стійкість до асиміляції, не володіння українською мовою призводять до низького рівня включення в суспільне життя області та країни етнічних румун та молдован. А така відстороненість підсилює ідентифікацію в концепті «ми - ви» та формує і загострює дихотомію «друг - ворог».

Лідери обласних румунських національно-культурних і літературних товариств та громадських організацій періодично політизують мовне питання на теренах області. Як зазначають дослідники, у представників румунсько-молдовської громади немає проблем зі здобуттям освіти рідною мовою. Але окремі громадсько-політичні діячі час від часу порушують питання мови та прагнуть сформувати уявлення, що держава утискає національні і культурні права етнічних румунів. Для прикладу, у березні 2015 р. представники румуномовної громади краю під час зустрічі з головою Чернівецької обласної державної адміністрації запропонували розглянути можливість створення на базі Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича факультету, де б усі дисципліни викладалися румунською мовою. Таке звернення є політичним, адже починаючи з 2002 р. у ЧНУ при наборі на навчання на ряд факультетів десяти і більше студентів молдовського і румунського походження відкриваються групи з румунською мовою навчання. В політичному плані мовне питання актуалізується під час виборчих кампаній, а особливо почало проявлятися після прийняття Верховною Радою України закону «Про засади державної мовної політики»¹⁵,

який передбачав можливість офіційної двомовності у регіонах, де чисельність нацменшин перевищує 10%. На сході України органи місцевого самоврядування почали приймати рішення про визнання російської мови регіональною. У окремих румунофонних селах Чернівецької області обговорювалася перспектива румунської мови як регіональної¹⁶. На Закарпатті, у населених пунктах з компактним проживанням угорської етнічної групи, статус регіональної надавали угорській мові¹⁷. В таких умовах Партія регіонів та В. Янукович прагнули збільшити свою підтримку серед жителів зазначених територій. Водночас, відсутність сформованої політичної нації в Україні, експлуатація мовного питання та інші чинники сприяли збільшенню антиукраїнських тенденцій серед частини представників етнічних груп. Але ще більшого негативу сформувала ситуація, коли І. Фаріон, депутат ВРУ від партії «Свобода», внесла на розгляд законодавчого органу законопроект про скасування закону «Про засади державної мовної політики». 23 лютого 2014 р. Верховна Рада визнала таким, що втратив чинність, закон про засади державної мовної політики. Хоча в.о. президента України, голова ВР О. Турчинов наклав вето на скасування цього закону, все ж така діяльність І. Фаріон отримала широке інформаційне розповсюдження. В подальшому меседж, що «нова влада забороняє етнічним росіянам спілкуватися рідною мовою» активно розповсюджувався та використовувався під час дискусій на побутовому рівні, як аргумент, етнічними молдованами та румунами. Ця ситуація виникла як наслідок політичної безвідповідальності Партії регіонів і В. Януковича та боротьби всередині правлячого класу за владу (дії І. Фаріон).

Загрозу соціальній стабільності в межах області формує політика радикальних партій Румунії та реалізація цієї країною програм стосовно підтримки етнічних румунів, що проживають за межами країни. Зокрема, елементом, який впливає на міжетнічні стосунки в Чернівецькій області, на думку Круглашова А.М., є політичний та медійний подразник відносно поширення подвійного громадянства¹⁸. Зауважимо, що зазначене явище не тільки суперечить національному законодавству України, а й несе загрозу соціальній стабільності. Зокрема, є пересторога, що частина етнічних румунів та молдован, які отримали чи отримають громадянство Румунії, не будуть себе ідентифікувати в ролі громадян України, тобто проходить процес руйнації української колективної ідентичності. Остання, на думку С. Дацюка, переживає процес глибокої кризи¹⁹. Водночас варто зауважити, що жителів області спонукають до отримання румунського громадянства не ідейні переконання, а можливість беззастового в'їзду до країн Європейського Союзу. За перспектив інтеграції України до ЄС актуальність подвійного громадянства для мешканців області зведеться до мінімуму.

Водночас серед етнічних румунів актуалізується ідентичність автохтонного народу Північної Буко-

вини і ця особливість розпочинає помітно впливати на їхню політичну та соціальну поведінку. В спектрі колективної ідентичності зацентруємо на доцільності руйнації негативних етнічних стереотипів, які також несуть загрозу соціальній стабільності в Чернівецькій області. Причому, до цього не потрібно підходити односторонньо, адже в межах регіону формуються та поширюються не тільки негативні стереотипи стосовно молдован, росіян, румунів, «нових вірменів». Серед зазначених етнічних груп поширюються негативні стереотипи стосовно етнічних українців та країни. Найяскравішим прикладом є функціонування та розповсюдження в середовищі етнічних румунів та молдован стереотипів про те, що «Україна не зреалізувалася як країна», «Україна як країна не має перспективи», «Україна загарбала історичну румунську територію». Значна частина стереотипів спрямована на формування у свідомості представників етнічних груп негативного уявлення про українців. В таких умовах неможливо вести мову про формування нової української колективної ідентичності та процес формування політичної нації, адже зазначені етноси не будуть інтегруватися в соціальне життя країни, а прагнутимуть відсторонитися, відокремитися від титульної нації.

Найбільша кількість громад у Чернівецькій області належить до Української православної церкви Московського патріархату. Зокрема, у 2006 р. з 1029 громад²⁰ до УПЦ МП належало 399 зареєстрованих та 1 незареєстрована. За результатами опитування, проведеного сектором у справах релігії управління з питань внутрішньої політики Чернівецької обласної державної адміністрації (ЧОДА) у 2006 р., на терені Чернівецької області віруючими себе визначали орієнтовно 70% населення, проте активно практикуючих віруючих було близько 8%. Більшість віруючих буковинців (53%) як українського, так і румунського походження сповідує православ'я. Дослідники зазначають, що історично позиції православної церкви були досить сильними на Буковині²¹. Католики складають невелику частину щодо інших релігійних течій. Більшість римокатоликів Буковини є етнічними поляками, але серед віруючих цієї конфесії є й певна кількість українців, румунів, німців і навіть росіян. Греко-католики у Чернівецькій області – переважно етнічні українці, але свого часу сюди переселилася і певна кількість трансильванських румунів, що відносилися до цієї конфесії²². Греко-католикам у Чернівецькій області належить 25 громад²³, римокатоликам – 30 громад²⁴.

Наразі в області продовжується процес політизації релігійно-церковного життя, який активізується під час виборчих кампаній та в кризових ситуаціях. В суспільстві відбуваються зустрічні тенденції: з одного боку, політичні діячі, партії та блоки намагаються використати релігійні організації, довіру населення до церкви; з другого – духовенство, церковний актив досить інтенсивно прилучається до політики, прагнучи лобювати власні інтереси,

співпрацюють із політичними організаціями. Нині практично жодна з конфесій не залишається осторонь соціально-політичних реалій і активно впливає на формування громадської думки щодо конкретних подій, політиків, доцільності брати участь у виборах тощо. Сьогодні майже кожний десятий віруючий визнає, що повністю або частково прислухається до тих політичних ідей, котрі пропагуються в його релігійній організації або громаді. Показниками політизації релігійного життя стало також і помітне зростання кількості навколоцерковних політизованих структур. За наявності певної частини політичних партій та релігійних організацій відбувається об'єктивний процес переплетення поліконфесійності з багатопартійністю.

Помітним чинником політизації релігійно-церковних відносин, на думку В. Котигоренка, стала актуалізація ідеї конституювання на теренах держави єдиної Української помісної церкви. Посилюється залучення до громадського й політичного життя України протестантських, мусульманських, юдейських, а також новітніх релігійних утворень. Етноконфесійні відносини продукують суспільні суперечності ще й через те, що управлінські центри майже всіх найчисельніших конфесій України перебувають поза її межами. Їхнє ставлення до українського суспільства і його перспектив багато в чому різняться і мало збігається з українськими національно-державними інтересами²⁵. На загальнодержавному рівні активну політичну позицію завжди мала УПЦ МП, але й УПЦ КП, УА ПЦ, УГКЦ також виступали функціональним суб'єктом політики.

Вагомий вплив на румунів та молдован Чернівецької області має Владика Лонгін (Жар), настоятель Свято-Вознесенського чоловічого монастиря «Банчени». До його думки стосовно регіонального керівництва, державної влади, зовнішньої політики України прислухаються жителі румунофонних територіальних громад. Авторитет Владика Лонгіна може сприяти підтримці державної влади в Україні чи навпаки. Після зміни влади та втечі В. Януковича до Російської Федерації Владика зайняв критичну позицію відносно керівництва країни²⁶. Першою провокацією, яка несла ризик етнополітичній стабільності в області, було розповсюдження інформації про те, що Правий сектор їде в Банчени, де на їхню думку може перебувати В. Янукович²⁷. Тоді прихожани декілька ночей охороняли Свято-Вознесенський монастир від Правого сектору. На фоні даних подій розповсюджувалася чутка про побиття «правосекторівцями» священників, джерелами виступали активні прихожани монастиря. В таких умовах частина жителів вищевказаних районів також доволі негативно сприймають виконавчу вертикаль в країні. Особливо негатив збільшується на фоні кризи в економічній сфері країни, що є викликом соціальної стабільності в регіоні. При достатньому рівні фінансової забезпеченості зазначена проблема навряд чи буде наскільки актуальною.

Висновки. Наразі важливими є тенденції ідентифікації населення стосовно приналежності до громадянства України та виявлення змін ідентифікації в межах румунської та молдовської етнічних груп. Останнє особливо актуалізують непорозуміннями між даними етносами стосовно перспектив збереження ідентичності однієї з груп. Також останніми роками в регіоні збільшилася кількість іммігрантів, етнічна, культурна расова ідентичність яких є новою для області. Відповідно небезпечною, на наш погляд, є відсутність нового перепису населення. Останні дані, які датовані 2001 р., неактуальні та не можуть використовуватися для об'єктивної оцінки суспільно-політичного розвитку області, для прогнозування аспектів міжетнічних відносин, для розробки програм міжетнічних відносин. Ризики соціальної стабільності в регіоні несе політизація церковно-релігійного життя. Як ми зазначали активну політичну позицію завжди займала УПЦ МП, але й УПЦ КП, УА ПЦ, УГКЦ виступають функціональним суб'єктом політики. Особливо їх діяльність активізується під час виборчих кампаній чи в кризових ситуаціях. Наразі включення УПЦ МП у політичні процеси не сприяє формуванню стабільності у регіоні.

Негативно впливає на міжетнічні відносини у Чернівецькій області діяльність радикальних суб'єктів політики Румунії та втілення цієї країною проектів, які стосуються етнічних румунів України. Це – мовне питання, паспортизація жителів області, формування та продукування негативних стереотипів.

Актуальність зазначених у статті питань понижується зростанням економічного достатку населення. Але тільки останній не гарантує соціальну стабільність як регіону, так і держави. Актуальною в Чернівецькій області є реалізація регіональної програми міжетнічних відносин.

¹ Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – 232 с.

² Ретроспективні перерахунки чисельності населення за 1989-2001 роки на базі даних Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Статистичний збірник. Ч. I / Держ. ком. статистики України / Л.М. Стельмах (ред.). – К., 2006. – С. 27.

³ Там само. – С. 41.

⁴ Хотинська Х. Буковинки живуть у середньому на 10 років довше, ніж чоловіки. Або шлюбів стає більше / Х. Хотинська // Вечірні Чернівці. – 2007. – № 9. – С. 3.

⁵ Головне управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

⁶ Фетисов В. Социальная стабильность российского общества: состояние и перспективы / В. Фетисов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.teleskop-journal.spb.ru/files/dir_1/article_content125522158158300file.pdf

⁷ Там само.

⁸ Рясна Н.О. Основні показники соціальної складової економічної безпеки регіону / Н.О. Рясна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzuoaksk_2012_3_14.pdf.

⁹ Рекун Г.П. Соціальна стабільність регіону: передумови досягнення / Г.П. Рекун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/29606/1/43.pdf>

¹⁰ Мехеда Н., Демиденко З. Соціальна безпека регіону – запорука зміцнення соціальної безпеки держави / Н. Мехеда, З. Демиденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/13_99345.doc.htm

¹¹ Котигоренко В. Ризики для держави в контексті етнополітичних загроз соціальній стабільності / В. Котигоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1140/>

¹² Круглашов А. Підсумкові практичні рекомендації для посадовців місцевих органів влади та журналістів ЗМІ щодо використання принципів міжетнічної толерантності в професійній діяльності / А. Круглашов // Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ротар; за ред. А. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – С. 175.

¹³ Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Держ. ком. статистики України / О. Осауленко (ред.), Л. Стельмах, Н. Власенко (відп. за вип.). – К., 2003. – С. 187, 204.

¹⁴ Нечаєва-Юрійчук Н., Юрійчук Ю. Проблеми формування міжетнічної толерантності на поліетнічних територіях / Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Юрійчук // Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н.Ю. Ротар; за ред. А.М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – С. 91.

¹⁵ Закон України «Про засади державної мовної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

¹⁶ У Чернівецькій області одне із сіл надало румунській мові статус регіональної [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1421513-u-chemiveckij-oblasti-odne-iz-sil-nadalo-rumunskij-movi-status-regionalnoyi>; Чи стане румунська мова регіональною в Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/chistane_rumuns_ka_mova_regionalnoyi_v_chemiveckij_oblasti/; У Чернівецькій області румунській мові дадуть статус регіональної: її знає навіть міліція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_u-chemiveckij-oblasti-rumunskij-movi-dadut-status-regionalnoyi-yiyi-znae-navit-milicija/451426

¹⁷ Угорська мова отримала статус регіональної на Закарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/ugorska_mova_otrymala_status_regionalnoi_na_zakarpatti_7512.html; Угорська

мова стала регіональною вже у другому районі Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/ugorska_mova_stala_regionalnoyu_yzhe_u_drugomu_rayoni_zakarpattya.html

¹⁸ Круглашов А. Підсумкові практичні рекомендації для посадовців місцевих органів влади та журналістів ЗМІ щодо використання принципів міжетнічної толерантності в професійній діяльності / А. Круглашов // Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ротар; за ред. А. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – С. 174.

¹⁹ Дацюк С. Нариси української ідентичності: генералізація (частина 1) / С. Дацюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53df45911a0f1/>

²⁰ Виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи: Збірник матеріалів круглого столу / Держ. департамент у справах релігій; Редкол.: І.В. Боднарчук (голова), М.Р. Новиченко (заст. голови) та ін. – К.: Світ Знань, 2006. – С. 72.

²¹ Скорейко Г.М. Греко-католицька і православні церкви на Буковині у кінці ХХІІІ – на початку ХХ ст.: деякі аспекти протистояння / Г. Скорейко // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснуванню Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. У двох томах. Том 1: Історія України. Краєзнавство. – Чернівці: Книги ХХІ, 2005. – С. 364.

²² Буркут І.Г. Історичні та етнічні особливості регіону / І. Буркут // Курс України на інтеграцію до Європейського Союзу: регіональні виміри громадської підтримки. (Наукове видання). – Чернівці: Прут, 2000. – С. 19.

²³ Виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи: Збірник матеріалів круглого столу / Держ. департамент у справах релігій; Редкол.: І.В. Боднарчук (голова), М.Р. Новиченко (заст. голови) та ін. – К.: Світ Знань, 2006. – С. 86.

²⁴ Там само. – С. 88.

²⁵ Котигоренко В. Ризики для держави в контексті етнополітичних загроз соціальній стабільності / В. Котигоренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1140/>

²⁶ Єпископ Лонгин (Жар): США наслаждаються кровопролитием на Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.taday.ru/text/2135448.html>

²⁷ Більш ніж сотня людей прийшли захищати Банченський монастир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molbuk.ua/chemovtsy_news/69633-bilsh-nizh-sotnya-lyudey-pryyshly-zakhyschaty-banchenskiy-monastyr.html